

ישיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת תולדות תשע"ד

עשו הרשע, הצדוקים והמתיונים - בשיטה אחת

רוחניות - הוא לא מוכן להשקיע את המאמצים הנדרשים כדי להשיגן, על אף שהוא מכיר בערכן.

מכירת הבכורה - מתוך עצלות רוחנית

חסרון זה, הוא זה שהוביל את עשו למכירת הבכורה. יעקב פונה אל עשו ואומר לו: "מכרה כיום את בְּכֹרְתְךָ לִי" (בראשית כה, לא). למה זקוק יעקב לבכורה? מה אכפת לו שנולד כמה דקות אחרי עשו? - התשובה היא, שעד שלא הוקם המשכן, היתה עבודת הקרבנות נעשית ע"י הבכורות (זבחים קטו, ב). וכיון שעשו הרשע לא מתאים להיות כהן לה', מבקש יעקב מעשו למכור לו את הבכורה, כדי שיעקב יהיה הכהן, והוא יקריב את הקרבנות.

שואל אותו עשו: "מה טיבה של עבודה זו?" (רש"י בראשית כה, לב) מסביר לו יעקב: "כמה אזהרות ועונשין ומיתות תלויין בה, כאותה ששנינו: 'אלו הן שבמיתה, שתויין בין ופרועי ראש' (סנה' פג, א). אומר עשו: הרי אני הולך למות על ידה! אם כן מה תפץ לי בה?" (רש"י בראשית שם) - אינני רוצה להתחייב מיתה, ח"ו! יותר טוב שאותר על הבכורה, ותהיה אתה הבכור.

משמע, שעשו בעצם רוצה את הבכורה. אחרת לא היה שואל "מה טיבה של עבודה זו", אלא מוכר אותה מיד. הוא גם מבין, שאם יעקב כל כך רוצה את הבכורה, כנראה שהיא דבר טוב. אבל ברגע שהוא שומע שנדרשים כאן מאמצים - לא לשתות יין, ולהקפיד שלא להיות פרוע ראש - זה כבר יותר מדי בשבילו! "ויבן עשו את המאמץ. אחרי כמה עשרות שנים" הוא כבר מבין יותר, ומתחיל להצטער. "ויעקבני זה פְּעַמִּים, אֶת בְּכֹרְתִי לְךָ חַי, וְהִנֵּה עֲתָה לְקַח בְּכֹרְתִי" (שם כז, לו). אבל כרגע - "ויבן עשו את הבכורה". הוא לא רוצה להשקיע בה, כמו שהוא לא רוצה להשקיע בצדקות. לוותר על יין? - זו כבר דרישה מוגזמת! זה הוא לא מוכן.

כפירתו של עשו - זמנית ובלתי יציבה

ומכל מקום, יש לציין, שאצל עשו, לא רק רגעי התרוממות הנפש הם זמניים וחולפים, אלא גם רגעי הנפילה שלו הם זמניים וחולפים. הרי חז"ל אמרו, שביום מכירת הבכורה, עבר עשו חמש עברות, ואחת מהן - שכפר בעיקר (ב"ב טז, ב), [ודרשו כן ממה שאמר "וְלָמָּה זֶה לִי בְּכֹרְתִי" (בראשית כה, לב). ויעקב ידע מכך,

"לֵב רָשָׁעִים כְּמַעֵט"

התורה אומרת: "וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים, וַיְהִי עֲשׂוֹ אִישׁ יָדָע צִיד... וַיַּעֲקֹב אִישׁ תָּם יָשֵׁב אֱהָלִים" (בראשית כה, כז). אומר רש"י: "כל זמן שהיו קטנים - לא היו ניכרים במעשיהם¹, ואין אדם מדקדק בהם מה טיבם. כיון שנעשו בני י"ג שנה - זה פירש לבתי מדרשות, וזה פירש לעבודה זרה". אמנם לא מיד בגיל שלש עשרה שנה קרה הדבר הזה, שהרי הקב"ה הבטיח לאברהם "שלא יצא עֲשׂוֹ לתרבות רעה בימיו" (רש"י שם טו, טו), ואברהם הרי נפטר כשעשו היה בן חמש עשרה שנה², אז כנראה שבמשך שנתיים עֲשׂוֹ עוד לא ממש יוצא לתרבות רעה, היה עושה את מעשיו הרעים רק בצניעה (הרא"ם שם כה, כז), אבל כעבור שנתיים, כשאברהם נפטר - "בו ביום מָרַד עֲשׂוֹ" (רש"י שם טו, טו), והתחיל לעשות את מעשיו הרעים גם בפרהסיא, וכבר היה ניכר היטב ההבדל בין יעקב לעשו.

אלא שמיצחק אביו, עֲשׂוֹ ממשיך להסתיר את מעשיו גם אחר כך. עֲשׂוֹ, שהוא "אִישׁ יָדָע צִיד", צד לא רק בעלי חיים, אלא גם את אביו, כפי שאמרו חז"ל, שהיה מרמה את אביו ושואל אותו: אבא, היאך מעשרין את המלח ואת התבן? ... (רש"י שם, כז) כאילו הוא כל כך צדיק, שלא די לו במה שמעשרים את הגורן ואת היקב, אלא רצונו לעשר גם את הפסולת של הגורן והיקב (את התבן), וכן את המלח, שכלל לא גדל בקרקע. את הכל רוצה הצדיק הזה לעשר ולתת לה'. יותר מיעקב אבינו, שמעשר רק את מה שצריך לעשר.

הסבא מסלבודקה [הגה"צ רבי נתן צבי פינקל] זצ"ל³ הסביר, שבכל זאת לא היתה כאן רמאות מוחלטת. מה שעֲשׂוֹ שאל כיצד מעשרים את המלח ואת התבן, לא נעשה רק כדי לרמות את אביו. לעשו באמת היו רגעי התרוממות לקדושה ולצדקות. הוא מבין שטוב להיות צדיק, ורוצה באמת להיות צדיק גדול⁴, ולעשר אפילו את המלח ואת התבן. אלא שהצדקות שלו לא מחזיקה מעמד. אחרי זמן קצר הוא הולך שוב לשדה, וגוול ורוצח⁵ (ע"י מכתב מאליהו ח"א עמ' 234 וח"ג עמ' 35).

הפסוק הרי אומר, "לֵב רָשָׁעִים כְּמַעֵט" (משלי י, כ). יש לו לב, לרשע. יש לו רגעי התעוררות. אבל הלב הזה הוא "כְּמַעֵט". הוא רק לזמן קצר. ברגע שהוא רואה דברים אחרים - הם מושכים אותו יותר. זהו החסרון של עשו. הוא מבין שצדקות היא דבר טוב, אבל לא מוכן להשקיע את המאמצים הנדרשים לכך. יעקב "יושב" על זה יומם ולילה, ולעשו אין סבלנות לזה. כשמדובר בשאיפות

אמיתית, שהיא שמירת תורה ומצוות. פעם אמרתי למישהו שלא ישים פתק בכותל, כי שבת היום, ואסור לכתוב, אז הוא אמר: אבל באתי במיוחד מתל אביב בשביל זה! יהודי אחר ביקש שיתנו לו לשים פתק בכותל בחג השבועות. אמרתי לו: זה מקום קדוש, צריך לשמור כאן על הקדושה ולא לחלל את החג, אז הוא אומר: "לא, זה לא מקום קדוש!" אם זה לא מקום קדוש, אז תשים פתק בקיר של הבית שלך, למה אתה צריך לשים אותו כאן...? אבל זה הוא יודע, שפתק בכותל זה מועיל. זה לא מקום קדוש, אבל פתק בכותל זה מועיל. יצר הרע נותן לאדם תחליפים לרוחניות האמיתית, כדי שיהיה לו במה להאמין.

הצדוקים והמתיונים - בשיטת עשו הרשע

כפי שהזכרנו כבר, עֲשׂו רוצה מאד את הברכות של אבא, אבל ללכת בדרך של אבא, בדרך של סבא אברהם, בדרך של יעקב אחיו - זה הוא לא רוצה. הוא מוותר על כל העניינים הרוחניים, מוותר על עולם הבא, ובלבד שיחיה חיים נוחים בעולם הזה.

תופעה דומה לזה רואים בתחילת בית שני. כשצדוק וביתוס שומעים את רַבִּם, אנטיגנוס איש סוכו, אומר: "אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס, אלא הִיוּ כעבדים המשמשים את הרב שלא על מנת לקבל פרס" (אבות פ"א מ"ג), הם אומרים: אם אנטיגנוס אומר שלא להיות כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס, סימן שכלל אין פרס! "אין שם שכר ולא עונש, ואין שם תקוה כלל... ונתחברו זה לזה, ופרשו מן התורה... ולא ביקשו אלא דבר שיהיה נוח לקצת בני אדם" (פירוש המשניות לרמב"ם שם).

כל בעל שכל ישר, שאינו משוחד מנגיעות, היה יכול להבין בקלות, שלא זו היתה כונתו של אנטיגנוס. כל מעשיו של אנטיגנוס הוכיחו את ההפך מזה. אנטיגנוס הרי היה מהתנאים הקדושים, ממשיכו של שמעון הצדיק משירי כנסת הגדולה (אבות שם), נשיא הסנהדרין בימיו, וממעתיקי השמועה. ודאי הניח את התפילין הכי מהודרות, עלה לרגל שלוש פעמים בשנה, וקיים את כל המצוות עם כל ההידורים. אבל צדוק וביתוס לא רצו להבין את רבם כהוגן, ולכן פירשו את דבריו, כאילו אמר שאין שכר ואין עונש. היצר הרע מצא להם תירוץ, שאין שכר ואין עונש, כדי שיוכלו לצאת לתרבות רעה.

נו, אז אם אין שכר ואין עונש, וגם אין עולם הבא, כדאי לפחות לנצל את העולם הזה כמה שיותר. ממילא, כשבאים היוונים, והצדוקים רואים שהשלטון נמצא ביד יון - הם מתיונים. תלמידי צדוק וביתוס, הם המתיונים שבהם נלחמו החשמונאים. הרי ההרוג הראשון של החשמונאים לא היה יוֹנִי, אלא מתייון, וגם עיקר המלחמה של החשמונאים היתה נגד המתיונים. תלמידי צדוק וביתוס חשבו: הנה ליוונים יש צבא גדול, וכלי הנשק שלהם הם המתקדמים ביותר בעולם [לפי

שהרי משפט זה אמר עשו ליעקב עצמו]. ובכל זאת, מיד אחר כך, יעקב משיב אתו על מכירת הבכורה! והרי מה היא שבועה? - להשבע באמיתותו של הקב"ה! [שהרי אסור לנו להשביע במשהו אחר. לא בעבודה זרה, כמובן, וגם לא בחפץ כלשהו (עי' ספר המצוות לרמב"ם מ"ע ד). רק בה' אלקי ישראל מותר לנו להשביע⁸]. ממילא, אם יעקב משיב את עֲשׂו בה', סימן שיעקב מבין שיש משמעות לשבועה כזאת אצל עֲשׂו, ועֲשׂו ירגיש ששבועה כזו תחייב אותו. אחרת אין טעם להשביעו.

הרי, שגם הכפירה של עֲשׂו היא "כְּמַעֲט" - כפירה זמנית וחולפת, ובלתי קבועה. ברגע שהוא מעונין בנוזל עדשים, הוא מוכן לחזור ולהאמין בה' ולהשבע בו, והוא מבין שהשבועה הזו מחייבת אותו לתמיד. כך הבין לפחות כמה עשרות שנים, עד אותו יום שהוא מערער עליה בגלל הברכות.

רואים גם, שעשו מאמין בברכות של יצחק. כשהוא שומע שהברכות נלקחו ממנו - "וַיִּצְעַק צְעָקָה גְדֹלָה וַמָּרָה עַד מְאֹד" (בראשית כז, לד). למה? מה אכפת לו? אם הוא כופר בעיקר לגמרי, למה הוא מאמין בברכות האלו? איזה כח יש לברכה של אביו יותר מכל אדם אחר? הרי כל אדם יכול לומר לו "וַיִּתֵּן לְךָ הָאֱלֹקִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ" (בראשית כז, כח). אלא שהוא מבין שיצחק אביו הוא צדיק, והוא נביא, וברכתו עושה רושם בשמים. הרי שעשו אינו כופר גמור. כשנוח לו - הוא כופר, וכשנוח לו אחרת - הוא יודע גם להיות מאמין, כדי לקבל את הברכות של יצחק אביו.

עשו מפחד מ"דברים מסתוריים"

עוד אפשר לומר, שעשו היה באמת כופר בעיקר, אבל יחד עם זה הוא גם מאמין ב"דברים מסתוריים". גם אם הוא לא מאמין ב"לא יִנְקָה ה' אֶת אֲשֶׁר יִשָּׂא אֶת שְׁמוֹ לְשׂוֹא", אבל שבועה היא דבר מסתורי, והוא מפחד ממנה, וכן ל"ברכות" יש ערך בעיניו. הוא לא מאמין בה', הוא גם לא מאמין שיצחק הוא צדיק, כי אין משמעות בעיניו לצדיק ורשע, אבל הוא כן מאמין שהברכה של אביו היא חשובה מאד וקובעת גורלות. כי ברכות, קללות, ושבועות - הם דברים מסתוריים, וגם אדם שלא מאמין בה' יכול לייחס "כוחות" לעניינים אלו. לכן עשו רוצה לקבל את הברכה של אביו, והוא מצטער ומפחד מאד אם יעקב יזכה בה.

אנו רואים זאת גם היום, שיש אנשים שבתורה הם לא מאמינים, אבל בכל מיני סגולות ודברים מסתוריים הם מאמינים. לא מבינים שאם כל הסגולות, היא שמירת תורה ומצוות. יש אנשים שנוסעים בשבת לתחרות כדורגל, ובדרך הם ישימו פתק בכותל שביתר תנצח. זה ששמירת שבת תעזור - זה הם לא מבינים. זה שפתק בכותל יעזור - זה הם כן מאמינים. זו היא אחת מעצות היצר, לתת לאדם איזה סיפוק רוחני מזויף, להשביע בו את רעבון הנפש שלו לרוחניות, במקום רוחניות

שהרומאים יכבשו את ירושלים, עוד לפני החורבן (עי' רש"י שיר השירים ו, יב). אח"כ, הורדוס, העבד של בית חשמונאי, הורג את כל בית חשמונאי (ב"ב ג, ב), עד שחז"ל אמרו, שכל מי שאומר שהוא מבית חשמונאי הוא עבד, כי לא נשאר זכר לבית חשמונאי, חוץ מאותו עבד וצאצאיו, שהיו עבדים כמותו (קידושין ע, ב). הרי הורדוס הוא מאלה שהחשמונאים הכניסו לעם ישראל, ומפני שגירום בעל כרחם, לכן גרם הדבר הזה לסוף של בית חשמונאי. קשה להבין, איך אותה משפחה מפוארת, שקידשה את השם כל כך, אבדה בסוף מתוך עם ישראל. גם אבדה בגוף, שנהרגו כולם, וגם אבדה ברוח, שנהיו צדוקים. הרמב"ן אומר, שהם לא היו ראויים למלכות. המלכות שייכת לבית דוד, והם לקחו את המלכות לעצמם, "והיה עונשם מדה כנגד מדה, שהמשיל הקדוש ברוך הוא עליהם את עבדיהם והם הכריתום" (רמב"ן בראשית מט, י). אבל חשבתי גם טעם אחר למה נכרתה משפחת בית חשמונאי. אולי בגלל שהם עשו את הנס, הם לא היו יכולים לרדת מהמדרגה שלהם, שדבר שנעשה בו נס כבר לא יכול לשמש לחולין, כמו שמוצאים בחז"ל (עי' תענית כד, ב). לכן, היות שהם משפחה שנעשה בה נס, הם לא יכולים עוד להתקיים סתם כך.

לכת בדרכי החשמונאים

אנו צריכים לדעת, לא ללכת בשיטה הזאת של הצדוקים והמתיונים. צריכים ללכת בשיטה של בית חשמונאי, של הצדוקים שמסרו את עצמם על קידוש השם. לא חיפשו מה נוח, אלא מה אמת. יצאו להלחם מעטים נגד רבים, בלי שום סיכוי טבעי לנצחון. רש"י אומר שבהתחלה היו בסך הכל שנים עשר איש נגד כל צבא יוון (עי' רש"י דברים לג, יא) - וצבא יוון נעזר גם בפילים ובכל מיני אמצעי לחימה של הימים ההם - אבל הם לא מחפשים מי חזק בעולם הזה, הם מחפשים מי חזק באמת, וחזק באמת זה הקב"ה, ולכן הם זוכים באמת להביא קידוש השם בעולם. לשבור את עול יוון, לטהר את בית המקדש, להשיב את העבודה, להשיב את התורה לישראל, שהרי היוונים גזרו גזירות על שמירת התורה והמצוות, ועל זה בעיקר היה מרד החשמונאים, לא על חרות מדינית. היוונים גזרו על השבת ועל ראש חודש ועל מילה, ועוד גזירות אחרות, והחשמונאים מסרו נפשם על כך, שתחזור עבודת ה' למקומה, במקום עבודת אלילי יוון. לכן זכו באמת להעמיד את הדת על תלה.

הרמב"ם, כשהוא מתאר את מעשה החשמונאים, הוא מסיים ואומר: "וחזרה מלכות לישראל יתר על מאתים שנה" (רמב"ם הלכות חנוכה פ"ג ה"א). למה הרמב"ם צריך להדגיש את הדבר הזה? הרי לא על זה יצאו החשמונאים למלחמה, ולא בשביל זה נעשה להם נס. אם אנטיוכוס היה מעניק לישראל חופש דת, וכל יהודי

מושגי הימים ההם (פילים וכד'), ואם כך, את העולם הזה משיגים ע"י התחברות ליוונים.

לאחר מיגורה של יוון ע"י החשמונאים, ההתיונות לא נעלמה, אלא מחליפה צורה. כל זמן שיד יוון היתה על העליונה, היה כדאי לצדוקים ולבייתוסים להתיון. הם עברו לאלילי יוון, וזכו עבור כך לעושר וליותרת הכבוד. אחר כך, כשגברה יד בית חשמונאי, לא יכלו להמשיך במעשיהם, להיות "מתיונים" ולעבוד לאלילי יוון, שכן החשמונאים היו רודפים אותם וממיתים אותם כעובדי עבודה זרה, ועל כן הם ממצייאים שיטה אחרת: תורה שבכתב כן, תורה שבעל פה לא. [למעשה גם בתורה שבכתב לא האמינו באמת. שהרי התורה מדברת רבות על השגחת ה', ועל הענקת שכר לעושי רצונו ית' ועונש לעוברי רצונו. ואולם אם אין מאמינים בעולם הבא (והצדוקים ודאי לא האמינו בעולם הבא, שהרי עולם הבא לא מוזכר בתורה שבכתב), כיצד אפוא ניתן להאמין בתורה? הרי בעולם הזה רואים פעמים רבות צדיק ורע לו, איך אפשר א"כ להאמין בשכר ועונש הכתובים בתורה? על כרחך שגם בתורה שבכתב לא האמינו⁹].

אחר כך, בסוף ימי בית שני, כששוב מטה יד ישראל ויד רומי על העליונה, הם מתחברים לרומאים, והם מפלגת השלום עם רומי. לאורך כל אותם דורות הם מעונינים בשלטון, בכבוד ובעושר. ולכן, תלוי מי שולט: אם היוונים שולטים - הם עם היוונים; אם בית חשמונאי שולטים - הם עם בית חשמונאי (לפחות למראית עין); ואם רומי ח"ו שולט - הם עם רומי. אין כאן שינוי עמדה, אלא עקביות שיטתית לאורך כל הדרך, כאשר הכלל המנחה אותם תמיד הוא - להיות במקום בו משיגים יותר עוה"ז. הרי "אין עולם אלא אחד", והוא העולם הזה [כפי טענו הצדוקים (ברכות נד, א)], וא"כ יש להשתדל להנות בו כמה שיותר, בלי "חומרות" ואיסורים מיותרים, ואם כן הטוב ביותר הוא להתחבר עם החזקים. הם לא צדקו, כי החשמונאים דוקא נצחו את היוונים החזקים, אבל השיקול שלהם היה להתחבר עם החזקים, ובזה הם לא שינו את דעתם לאורך כל הדרך. גם כשהם מודים בתורה שבכתב (לאחר שגברו בית חשמונאי על היוונים), אין זה אלא מן השפה ולחוץ, שהרי אין טעם לקיים תורה שבכתב אם אין עולם הבא לקבל בו שכר עבור זה. אלא מה? זה "לא באופנה" כעת להיות מתיון, כעת ב"אופנה" להודות בתורה, לכן הם מודים בתורה. לא שיש כאן אמונה אמיתית בתורה.

התימה הוא, שגם בית חשמונאי עצמו נתפס לשטות הזאת של הצדוקים. יוחנן כהן גדול שימש ככהונה גדולה שמונים שנה, ולבסוף נעשה צדוקי (ברכות כט, א). הרגו את חכמי ישראל (עי' שם), והגיעו לכך שגם נלחמו ביניהם. הורקנוס ואריסטובלוס מבית חשמונאי נלחמו ביניהם (סוטה מט, ב), והסוף היה שהביאו את הרומאים על עם ישראל. הם פנו לרומאים שיכריעו ביניהם, וגרמו

על נס פורים, ועל חנוכה כן קבעו הלל. מפני שבפורים "אכתי עבדי אחשורוש אנן" (מגילה יד, א), נשארנו להיות עבדים לאחשורוש גם אחרי שניצלנו מגזירת המן, וא"כ אי אפשר לומר "הִלְלוּ עֲבָדֵי ה'". בשעה שנשארנו עבדים לאחשורוש (שם). אבל בחנוכה הרי "חזרה מלכות לישראל!" לא נשארנו משועבדים לאנטיוכוס! ממילא בחנוכה יכולים לומר "הִלְלוּ עֲבָדֵי ה'".¹⁰ לכן ימי החנוכה הם ימים של אמירת הלל השלם.

היה יכול למול את בניו ולשמור שבת ולקיים מצוות בחפשויות - לא היו החשמואים יוצאים להלחם ביון. עיקר המלחמה היתה על שמירת התורה והמצוות, ובוזה גם התבטא הנצחון, שיכלו לחזור ולקיים מצוות באין מפריע. א"כ, מה מקום יש לציין, ש"חזרה מלכות לישראל"? מה זה נוגע לענין?

נראה לומר, שהרמב"ם ציין זאת, כדי להסביר למה קבעו הלל על הניסים של חנוכה. הרי היו עוד נצחונות על הגויים שלא קבעו עליהם שום דבר. נצחון על עגלון מלך מואב, ועל סיסרא, ועוד מלכים, ולא קבעו משהו מיוחד עליהם, ועל חנוכה כן. מפני שכאן היתה תשועה לא כ"כ זמנית, אלא תשועה שנמשכה מאתים ושש שנים. אמנם גם בפורים היה נס גדול ותשועה גדולה, וגם קבעו ימים טובים על נס פורים, אבל הלל לא קבעו

השיחה נערכה לפי הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון (אם ישנם) יש לתלות בעורך בלבד.

1. אמנם עוד בטרם נולדו נאמר: "וַיִּתְרַצְצוּ הַבָּנִים בְּקֶרְפָּה" (בראשית כה, כב), "ודרשוהו רבותינו מלשון ריצה, שכשהיתה רבקה עוברת על פתחי תורה - יעקב רץ ומפרכס לצאת, וכשהיתה עוברת על פתחי עבודה זרה - עשו מפרכס לצאת" (רש"י שם), הרי שמבטן ומלידה היה עשו נמשך למעשים רעים, וכ"ש בילדותו, אך כל זמן שהיה קטן, היו תולין את מעשיו בנערותו, "ואין אדם מדקדק בהם מה טיבם" (כלשון רש"י המובא כאן למעלה). אם היה אדם מדקדק בהם - היה אפשר לעמוד על כך, שמעשי עשו באים משורש רע. אלא שלמעשה, בגיל כזה לא מדקדקים כ"כ במעשיו של אדם, ממה הם באים, ולכן "לא היו ניכרים במעשיהם". הבריות לא הכירו בכך, שההבדל בין מעשי יעקב למעשי עשו הוא ההבדל שרשי, ולא רק חיצוני.
2. אברהם היה בן מאה שנה כשנולד יצחק (בראשית כא, ה), יצחק היה בן ששים שנה כשנולדו יעקב ועשו (שם כה, כו), נמצא שהיה אז אברהם בן מאה וששים שנה, ובמותו היה בן מאה שבעים וחמש שנים (שם, ח). נמצא שהיו אז יעקב ועשו בני ט"ו שנה.
3. הסבא רבא של אשת מורנו הרב שליט"א (הרבנית ש. נבנצל תחי). [נפטר בשנת תרפ"ז].
4. ולכן נמשל עשו לחזיר, שפושט טלפיו לומר: ראו שאני טהור! (רש"י בראשית כו, לד) כי החזיר באמת יש לו סימן אחד של טהרה, שפרסותיו סדוקות. וכן לעשיו היה באמת צד של טהרה, בשאיפותיו הרוחניות. [ועוד מבארים, שלכן זכה עשיו, שראשו - בלי גופו - יקבר במערת המכפלה, בחיקו של יצחק אבינו (עי' תרגום יונתן בראשית נ, ג). כי ראשו באמת היה טוב, ובעל השגות רוחניות גבוהות. אבל הגוף לא נקבר עם האבות, כי הגוף היה גוף של עֶשָׂו, ולא התנהג כפי השגות ראשו].
5. יש שביארו, שלכן החזיר מאופיין בפה כזה, אשר שפתו העליונה עודפת על התחתונה (עי' משנה בכורות מ, א ורש"י שם ד"ה לא תימא [השני]). ועומק הענין בזה הוא, ששפתו העליונה - היינו הדיבורים העליונים שלו, בענין שאיפותיו הרוחניות - עודפת על השפה התחתונה, שהיא כנגד מה שהוא באמת, בחיי המעשה...
6. מכירת הבכורה היתה ביום בו מת אברהם אבינו (רש"י בראשית כה, ל), וכבר נתבאר לעיל, שיעקב ועשו היו אז בני חמש עשרה שנה (עי' שם כה, כו). והנה, כשאמר עשו "וַיַּעַקְבֵנִי זֶה פְעָמַיִם", היה זה אחר שקבל יעקב את הברכות מיצחק אביו, שאז היה יעקב בן ששים ושלוש שנה (רש"י שם כח, ט). הרי שממכירת הבכורה ועד נטילת הברכות עברו ארבעים ושמונה שנה.
7. דתיבת "זה" מיותרת לכאורה, והיה אפשר לומר רק "וְלָמָּה לִי בְכֹרָה". ועי' בגמ' כיצד דרשו מזה שכפר בעיקר.
8. ומה שמצינו לפעמים בחז"ל שנשבעו במקדש או בעבודת הקרבנות (כגון: ברכות לד, ב; שבת קכז, ב; יבמות לב, ב ועוד), הכוונה היא שנשבעו במי ששוכן במקדש, או במי שהעבודה נעשית עבורו, ולא במקדש או בעבודה עצמם (עי' ספר המצוות שם, ובפי' הרדב"ז על הרמב"ם הלכ' שבועות פי"א ה"ב בתירוץ השני).
9. וכן מבואר בפירושו המשניות לרמב"ם (אבות פ"א ה"ג), שרק מפני שאמיתת התורה שבכתב הוא "דבר אשר לא יכלו [צדוק ובייתוס] להכזיבו אצל ההמון, וְלוֹ הוּצִיאוּ אוֹתוֹ מִפִּיהֶם הִיוּ נְהַרְגִים", לכן "הלכו [צדוק ובייתוס] אחר אימות הדבר אשר לא יכלו להכזיבו אצל ההמון... וצייר כל אחד מהם בלב סיעתו שהוא מאמין בנוסח התורה, וחולק על הקבלה, ושהיא קבלה בלתי נכונה. וזה, כדי שיפלו מהם כל ההלכות המקובלות והגזרות והתקנות, והואיל ולא יכלו לדחות הכל, הכתוב והמקובל".
10. יש שהקשו על ביאור זה, שהרי בפ"ג מהלכ' חנוכה ה"ו כתב הרמב"ם: "ולא תקנו הלל בפורים, שקריאת המגילה היא ההלל". הרי שהרמב"ם לא פסק שהטעם שאין אומרים הלל בפורים הוא משום דאכתי עבדי אחשורוש אנן, אלא פסק כהטעם האחר המבואר בגמ', דקרייתא זו הלילא. ולפי זה בחנוכה פשוט שצריך לומר הלל, שהרי אין בה קריאת מגילה, וא"כ לא היה צריך הרמב"ם לומר "וחזרה מלכות לישראל יתר על מאתים שנה" כדי לבאר למה אומרים הלל בחנוכה.